גליון 503 שנה י"ד – בא

נושא השבוע: גדרי בישול

מסביב לשולחן

המקור בפרשה: אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל (י"ב, ח')

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א
מראשי ישיבת קול תורה

בגדרי בישול בשבת ובבשר בחלב

במתני' שבת ע"ג ע"א מייתי אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, וחד מינייהו האופה. ובגמ' שם ע"ד ע"ב מקשינן מ"ט שבק תנא בישול סממנים דהוה במשכו ונקט אופה, ומתרצינן דהתנא סידורא דפת נקט. וברש"י שם כתב, שהתחיל בו נקט, ואופה במקום בישול סממנים הוא דהוא בישול דפת, עכ"ל. ומדברי רש"י משמע שאופה הוי ג"כ אב כמו בישול, כיון שסדר בישול של פת הוא בצורת אפיה בלי מים, וכן משמע גם בדברי הרמב"ם (פ"ט ה"א) שכתב, אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנים או המחממם את המים, הכל ענין אחד הוא, עכ"ל. ומשמע שגם האופה הוא אב. אולם יעוין ברבינו חננאל בשבת שם שהביא ירושלמי דאופה הוי תולדה דמבשל. ולפ"ז ק"ק מלשון מתני' (ע"ג א') אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ומונה האופה. וצ"ל דס"ל לירושלמי דלישנא דמתני' מיירי רק במנין האבות, ועיקר הכוונה באופה הוא על האב של האופה דהיינו בישול.

והנה בשו"ת חתם סופר (יו"ד צ"ז) הביא הפלתי דס"ל שבצליה בבשר בחלב יש איסור דאורייתא, והביא השגות רע"א על זה. ומסיק שם דכל בליעה דרך בישול הוי בכלל איסור בישול דבשר בחלב. ועי' בפתחי תשובה (יו"ד פ"ז סק"ב) שהביא מחלוקת אם טיגון בשר בחלב הוי דאורייתא ואסור בהנאה.

ונראה לכאורה לתלות הפלוג' בזה, שאם לגבי שבת אפיה ובישול הכל נחשב בישול כדברי רש"י והרמב"ם, מסתבר שגם לגבי בשר בחלב אפיה ובישול הוי בכלל לא תבשל שנאמר גבי בשר בחלב. אבל לפי ר"ח בשם הירושלמי דאופה בשבת הוי תולדה, הרי מבואר מזה דאפיה אינו בישול אלא דומה לו, א"כ י"ל דבבשר בחלב לא נאמר שיש תולדות, ואין איסור אפיה וצלי דאורייתא בבשר בחלב. ואם נימא דנילף במה מצינו בשר בחלב משבת, בזה יש לדחות שהרי אמרו בשר בחלב חידוש הוא, עי' פסחים (מ"ד ע"ב).

והנה בגמ' בפסחים שם מבואר דהחידוש בבשר בחלב הוא דהא אם תרו ליה כולי יומא בחלבא שרי, בשיל ליה בישולי אסור, ומשמע מדברי הגמ' שהאיסור בבשר בחלב הוא מצד מה שמבליע. ולפ"ז י"ל דאין סברא לחלק בין צלי ואפיה לבין בישול, (ומסברא יש לומר דצלי ואפיה נכללו בכלל איסור בישול דבשר בחלב דהא הם ג"כ מבליעין). אולם בזה י"ל דאדרבה משם משמע דאין האיסור מצד מה שמבלע, שהרי על זה נאמר דחידוש הוא, דבשאר אופני בליעה אין איסור דאורייתא ורק דרך מעשה בישול, הרי דזה תלוי במעשה בישול, ושוב הדבר תלוי אם צלי ואפיה הם בכלל בישול בכל התורה. (ובזה נראה ג"כ סברא לדחות ראיית הפלתי שם בחת"ס, ומובא בליקוטי דו"ח רע"א על חולין ק"ח ע"א ואכמ"ל).

ובחדושי הגר"ח השלם בסוף הספר כתבו בשם הגר"ח ז"ל בענין אין בישול אחר בישול, דיש לחלק בין שבת לבשר בחלב, דבשבת האיסור הוא "התיקון" של הבישול, אבל בבשר בחלב נאסר "מעשה בישול". וצ"ב מהיכי תיתי לן לומר כן. ונראה די"ל בדעת הגר"ח דדומיא דכל מלאכות שבת שמצינו דין דבעי צריכה לגופה ומלאכת מחשבת והמקלקלין פטורין, וזהו דין מיוחד בשבת. ולהכי בשבת בעינן לתיקון הבישול, משא"כ גבי בשר בחלב נאסר רק מעשה בישול. והנה גם לדברי הגר"ח מסתבר שאם בשר בחלב חידוש ונאמר בלשון בישול, שוב י"ל דבעינן שם בישול, וכל שבצורה אחרת (כדוגמת אפיה ובישול לרבינו חננאל הנ"ל) אינו כלול.

והנה קיי"ל לגבי שבת (או"ח שי"ח ד'), דאע"פ שאין בישול אחר בישול מ"מ יש בישול אחר צלי או אחר אפיה, וכן יש צלי ואפיה אחר בישול, ועי' משנ"ב (שם ס"ק מ"א). ולכאורה צ"ב, אם אפיה וצליה הכל אותה מלאכה והוה בכלל בישול, מ"ש שאין בישול אחר בישול ומ"ש שיש בישול אחר צלי. והנה שיטת הרשב"א (שבת ל"ט ע"א) ד"ה כל, דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, שוב אין עוד איסור בישול בשבת. ומבואר מדברי הרשב"א דאף שבישולו פועל נ"מ שעי"ז נעשה מבושל טפי מ"מ אין בישול אחר בישול, וא"כ לכאו' הול"ל דגם אחרי אפיה או צליה לא שייך עוד בישול. ועי' בביאור הלכה (שם ס"ד) ד"ה אפילו, שדעת הרבה ראשונים כהרשב"א. ועי' ברכ"א שבת (י"ח ע"ב) בענין בישול אחר בישול.

מיהו לפי מש"כ בשו"ע שם כדעת הרמב"ם, דרק אם נתבשל כל צרכו אמרינן אין בישול אחר בישול, א"כ י"ל דכל שמוסיף תיקון, לא נאמר על זה אין בישול אחר בישול, ולפ"ז מובן דיש לחלק בין אפיה ובישול דמה שפועל עי"ז לא נפעל עי"ז, ולהכי יש אפיה אחר בישול ובישול אחר אפיה אף שתרוויהו הם אותה מלאכה ובכלל בישול.

והנה לגבי בשר בחלב מבואר ברע"א (יו"ד רס"י פ"ז) דג"כ אמרינן אין בישול אחר בישול, וציין לפמ"ג (ק"ה במשבצות ססק"ב). וצ"ע לפי הגדרת הגר"ח הנ"ל שאין בשר בחלב תלוי בתיקון בהחפצא אלא במעשה בישול, למה לא יחשב בישול אחר בישול כמעשה בישול, ומשמע שם בדברי הגר"ח שיש עוד סברא בדין אין בישול אחר בישול, שבאופן שכבר נעשה בישול לא נחשב עוד "מעשה בישול", וצ"ב. ואין לדקדק בדברים שנכתבו מפי השמועה.

(ברכת אברהם שבת ע"ד ע"ב)

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

הבישול בערב החג

הסיח דעת מהמצות...

הרבי מאפטה, המכונה 'אוהב ישראל', היה זהיר באופן מיוחד מפני חשש של חמץ בפסח. בביתו ידעו, שאפילו כאשר התעורר חשש קל שבקלים בנושא זה, היה פוסק לחומרא.

במיוחד היה מקפיד על שלוש המצות שמהן היה אוכל בליל-הסדר. אף שגם יתר המצות שעלו על שולחנו בכל ימי החג כשרות היו למהדרין מן המהדרין, הרי על אותן שלוש מצות היתה הקפדתו חמורה בתכלית החומרה. הוא עצמו היה מתעסק באפייתן ולא נתן לאיש להתקרב אליהן. מיד בתום אפייתן היה אורזן באריזה כפולה ומשמרן בפינה מיוחדת, בחדר מיוחד שהותקן לקראת החג לאיכסון מצות אלה וכל יתר המצות.

מדי שנה היו כמה מהחסידים הקרובים של הרבי מוזמנים לסעוד עימו על שולחן הסדר. עריכת הסדר נעשתה תמיד ברוב עם, ומובן שההכנות לקראת הסדר היו רבות.

באותה שנה היה מספר האורחים המוזמנים רב במיוחד, וההכנות לחג היו בהתאם. הרבנית טרחה ועמלה סביב הצוות שעסק במלאכת הבישול, ובמקביל ניצחה ביד רמה גם על אלה שעסקו בשאר ההכנות: סיוד הקירות, מירוק הרהיטים, התקנת החצר, ועוד ועוד.

נהוג היה בעיר אפטה, שבימים הסמוכים לחג היו עוברים גבאי הצדקה מבית לבית ומלקטים מצרכים שונים לענייי העיר. בראש וראשונה, היו אוספים מצות, שכן לא זו בלבד שאכילתן היא חובה מן התורה, אלא שהן גם היקרות ביותר מתוך כל מצרכי הפסח. לא נמצא בית בכל העיירה שהגבאים התדפקו על דלתותיו ולא נענו ברצון וביד נדיבה. גם על ביתו של הרבי לא פסחו הגבאים, כמובן.

כשהגיעו לבית הרבי היו ידיה של הרבנית מלאות עבודה. היא הורתה לאחד השמשים לגשת לחדר המצות ולקחת מן המצות שלוש מצות עבור גבאי הצדקה. העבודה לפניה הייתה רבה והיא לא הלכה לבדוק אילו מצות מסר השמש לגבאים.

הגיע ערב החג והרבנית ניגשה לעריכת השולחן. והנה, שומו שמים - המצות המיוחדות של הרבי נעלמו. ליבה של הרבנית פג. במהירות שיחזרה את כל מה שאירע והבינה כי השמש, בתום לבו, בחר דווקא במצות המיוחדות של הרבי כדי לתיתם לגבאים!

לבה של הרבנית נפל בקירבה. דבר כזה טרם אירע בבית. מה תעשה עתה? כיצד תוכל לספר זאת לרבי? במחשבה מהירה החליטה להעלים את הדבר. הן ממילא אין כל אפשרות להשיב את הנעשה. מדוע אפוא להסב לרבי עוגמת נפש מיותרת! נטלה הרבנית שלוש מצות אחרות והניחה אותן מול מקום מושבו של הרבי.

בעיר אפטה התכונן לקראת הפסח זוג צעיר. זה להם הפסח הראשון לערוך את החג בצוותא. בערב החג, משנכנס הבעל למטבח, מצא את רעייתו עוסקת בהכנת קניידלאך מקמח מצה. אחדים מהקניידלאך כבר התבשלו בתוך סיר המרק.

הבעל, שהיה ירא שמים ונזהר כל ימיו ממצה שרויה, נרעש ממראה עיניו והרים קול זעקה: "שרויה בפסח!". הרעיה הצעירה הגנה על עצמה בטענה כי אימה וסבתה אף הן אכלו 'שרויה' בפסח. הבעל התכעס וצעק שלא העלה על דעתו שצריך להבהיר דבר פשוט כל-כך, שבפסח אין אוכלים 'שרויה'.

אולם האשה עמדה על שלה והצהירה כי לא תשנה ממנהג אימותיה. גם הבעל לא אבה לוותר. הרוחות בבית התלהטו. בהגיע ליל הסדר היתה האווירה בבית הזוג הצעיר עגומה למדי. הבעל לא אכל מתבשיליה של רעייתו, והביט בלב מתפלץ בקניידלאך העולים על השולחן.

ואילו בביתו של הרבי מאפטא, היתה אווירת ליל הסדר עילאית ומרוממת. הרבנית שמחה על התבונה שהדריכה אותה לא לספר לבעלה על עניין המצות. קודם לכן, כשהגיע זמן אכילת המצה, החסיר לבה פעימה, אך מיד נרגעה. התנהגותו של בעלה לא חרגה מהרגיל. הוא נטל בידיו את המצות, בירך עליהן בכוונה רבה כהרגלו, כאילו לא אירע דבר. ליל הסדר עבר בשמחה ובהתרוממות רוח.

ימים אחדים לאחר הפסח הופיע אותו זוג צעיר בביתו של הרבי. הם סיפרו על המריבות שנתגלעו ביניהם בפסח האחרון וביקשו את עצתו. הרבי ביקש לשמוע מה אירע, והשניים סיפרו לו על המריבה הגדולה שפרצה ביניהם בנושא המצה השרויה.

הרבי הרהר קלות ולפתע פנה אל שמשו וביקש לקרוא לרבנית, הרבנית נכנסה פנימה תמהה במקצת. "ספרי להם בבקשה אילו מצות אכלתי השנה בליל הסדר", פנה אליה הרבי.

לשונה של הרבנית דבקה לחיקה. לבה הלם בקרבה: האמנם ידע בעלה? האם רוח הקודש פיעמה בו? בלית ברירה נאלצה הרבנית לחשוף את סיפורן האמיתי של המצות.

פנה הצדיק מאפטא אל הבעל הצעיר ואמר: "רואה אתה, אני, שהקפדתי על הידור המצות בליל הסדר ידועה לכל, אכלתי השנה מצות רגילות פשוטות, ככל האדם, ולא פציתי פה. ידעתי גם ידעתי, אך החרשתי כדי לא להפר את שלום הבית. ראוי היה גם לך, שלמרות הקפדתך לא לאכול 'שרויה' בפסח, תמצא את הדרך לשכנע את רעייתך, בנועם ובסבלנות, ללכת בדרכך ולא להפר את שלום ביתך בחג הפסח. מיהרו שני בני הזוג להתפייס ופנו לביתם לשמוח ביתר ימי החג.

דבר העורך

קרבן פסח, שעניינו מובא בפרשתינו, סובב כולו במצוות מיוחדות שמכנה משותף מוביל ביניהם ומניח דגש רב על ענייני חינוך הבנים. ההגדה של פסח כולה נבנתה עבור אותה מצווה מיוחדת לליל פסח - 'והגדת לבנך'. מדובר במצווה ייחודית לחג הפסח שלא מצאנו כדוגמתה בחגים אחרים. מצווה מיוחדת שכל עניינה חינוך הבנים.

ההגדה של פסח, היא איפוא הדגם שאותו ראו חז"ל כבנוי ומתואם לחינוך ילדים. ואכן מבט סוקר בהגדה של פסח מוכיח כי חוקי פדגוגיה רבים שזורים לכל אורכה.

הכל מתחיל ב'כדי שישאלו התינוקות', הגירוי לילד לשאול ולהתעניין, שהרי כלל גדול הוא ליצור התעניינות ולהגיש את חומר הלימודים בדרך של שאלה ותשובה.

דוגמאות והמחשות, 'מצה זו' 'מרור זה', ההמחשה היא כלי חשוב בהוראה לילד, כמו גם הציור המוחשי שכדאי ליצור אצל הילד בתהליך ההמחשה וגם זה נמצא בהגדה 'לעולם יראה... כאילו הוא יצא ממצרים'. ההמחשה חייבת להיות גם בדרך השלילה וגם בדרך החיוב והציורים החיים המלווים רצוי שיהיו דרמטיים. 'אילו לא הוציאנו.. הרי אנו ובנינו משועבדים היינו..'

הפירוט של הנושא המרכזי לחלקים קטנים ולסעיפי משנה, יש בו כדי להועיל בקליטת הנושא כולו. אילו לא... דיינו ואילו לא... דיינו. פרט אחר פרט וההשלכות הנובעות ממנו והמשמעויות הנלוות לו.

ובסופו של דבר, לערוך קל וחומר מכל המכלול של הנושא הגדול. על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת וכו' פדגוגיה של התורה.

אך הנה - מוסיף רבינו המכתב מאליהו - אנו רואים כי גם מי שאין לו ילדים וגם מי שעורך את הסדר לבדו, חייב לשאול את עצמו את השאלות ולענות לעצמו את התשובות. והרי רק לילדים נועד הדבר בפדגוגיה מתאימה ומותאמת לליבם הצעיר.

אלא שעלינו לדעת כי הבנת השכל אמנם אצל אדם מבוגר שונה היא ומעמדה איתן לקלוט דברים במהירות וללא אמצעי המחשה אולם עניין זה של יציאת מצרים בליל הפסח הוא 'להשיב אל הלב' את המשמעויות המיוחדות של הלילה, והלב הוא 'עם הארץ', הוא צעיר ויש בו 'ילדות' והשבת האמת אל הלב דורשת את אותו סגנון ואותה הלשון ממש כפי שמסבירים זאת לילד.

שלמה יצחק הלוי
רוזנשטיין

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי ברוך שמעון שניאורסאהן –
ראש ישיבת כוכב מיעקב טשעבין
[תשס"א] מכתב ידו

בדין בישול במלח

הנני לתשובת מכתבך עי"ד הערתך בדברי כב' מו"ח הגאון זצ"ל בדובב מישרים ח"ג סי' פ"ה שכתב להעיר על קושית הט"ז באו"ח סי' שי"ח שהקשה על הרמ"א שפסק דאם נתן מלח לתוך כלי ראשון אפילו כשהוא על האש שעבד איסורא, מ"מ המאכל מותר דהמלח בטל ע"ג המאכל ומקשה הט"ז דהרי מלח הוא מהדברים העבודים לטעמא דאפילו באלף לא בטלי.

וכתב בדובב מישרים עפי"ד רש"י בחולין קט"ו דפסח מבושל אינו יוצא לבית השריפה רק בעיבור צורה, אלמא דמבושל לא חשיב כפסול הגוף רק כפסול מחמת דבר אחר, דהרי פסול הגוף לא בעי עיבור צורה. וביותר כתב הריטב"א חולין ק' דחתיכה של חטאת טמאה לא חשיב בכלל חתיכה הראויה להתכבד, דטומאה הוי רק כאיסור בלועה, וא"כ י"ל דה"ה לענין איסור שבת חשוב המבושל רק כאיסור בלוע, ולכן שפיר בטל דלא חשיב המלח איסור מצד עצמו עכ"ד.

והקשית מדברי הרמ"א ביו"ד סי' ק"ב דס"ל גם לענין דבר שיש לו מתירין בעינן שיהיה איסור מחמת עצמו, וכן חתיכה שלא נמלחה תוך ג' ימים אע"פ שיש אומרים דמקרי יש לו מתירין הואיל ומותר בצלי אפילו הכי בטילה דאין איסורה מחמת עצמה אלא מחמת דם הבלוע בה, ומ"מ מסיק שם הרמ"א דהמבשל בשבת לא חשיב יש לו מתירין אע"פ שמותר לאחרים, כיון דלהמבשל עצמו שנאסר לא יותר לעולם, הרי דאם היה מותר אח"כ להמבשל הוי בכלל דבר שיש לו מתירין, הרי דהמבשל בשבת מיקרי איסור מצד עצמו וכן הקשית מהמבואר בפרמ"ג בכמה דוכתי דהמבושל בשבת הוי בכלל איסור חתיכה הראויה להתכבד, הרי דחשיב עצם איסור מצד עצמו עכק"ו, ויפה הערת.

והנראה דאמנם כמה דרגות יש, הא' "טעם גרידא" שנבלע בקדירת היתר כגון שנפלה חתיכת איסור לקדירה של היתר וסילקו את האיסור, ונשאר רק הטעם הנפלט מהאיסור בקדירת ההיתר, הב' "חתיכה שנבלע בה איסור" ונפלה החתיכה לתוך קדירת היתר, ונתערבה בה, דבזה התערובות יש לנו כבר לדון על תערובת ממשות של חתיכת איסור, ולא על טעם לחוד, אלא שחתיכת האיסור גופא איננה איסור מצד עצמה אלא מכח האיסור הנבלע בה, ואפילו אי אמרינן חנ"נ ועי' בפרמ"ג שער התערובת ח"ג פ"ב, ושני אופנים אלו הזכיר הרמ"א בסי' ק"ב וז"ל הא דדשיל"מ לא בטל היינו דווקא באיסור בעין או שיש עדיין ממשות האיסור כהתערובות, אבל "טעמו" בטל, וכן אם אין איסורו מחמת עצמו בטיל ולכן חתיכה שלא נמלחה תוך ג' ימים וכו', דאין איסורה אלא מחמת דם הבלוע בה ע"כ.

הג' הוא חתיכה שנתבשלה באופן שהבישול אסרה דמדייק הדובב מישרים מדברי רש"י דלא חשיב איסורו מצד עצמו שאין החתיכה גוף האיסור רק שהנבלע בה אסרה, אבל הבליעה הזאת לא שינתה את גוף החתיכה במציאות שבה, ולכן יש לנו לדון רק מכח האוסר והיא הבליעה ולא גוף החתיכה, אבל בישול הלא משנה את גוף החתיכה במציאות, וכמו דאמרינן בע"ז ל"ו לענין בישולי עכו"ם מה מים שלא נשתנו, אף אוכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור, וא"כ הרי י"ל דמציאות חתיכה זאת המבושלת שלפנינו הלא נתהוה ע"י האיסור, וא"כ נעשית כולה חתיכות איסור בעצם, לזה הוא דמדייק הדובב מישרים מרש"י דמ"מ אכתי לא דמי לחתיכת איסור בעצם כמו נבילה או פיגול שהם עצם האיסור שאסרה תורה, אבל בבישול של איסור חשיב דבר אחר גרם לה הוא הבישול, וכסמך לזה הביא דעת הריטב"א דטומאה ג"כ לא חשיב כעצם איסור, ואולי משום דמצינו טומאה שנטמא הטהור מהטמא וכאילו נדבקה הטומאה להטהור, וכן שמועלת טהרה במקוה שאין דבר כזה בשאר איסורים שמפקיע מהם האיסור, ולכן אפילו באוכלים שלא מועלת להם טהרה במקוה, מ"מ נשמע דעיקר דין הטומאה אינו כאיסור עצמו.

ומכיון שכאמור דרגות חלוקות הן, י"ל דחלוקים גם בדינים, שלענין דין דבר שיש לו מתירין שחידש הרמ"א שזה רק אם האיסור בעין וחתיכה שלא נמלחה לא הוי בכלל דין דבר שיש לו מתירין שגם על זה הרבו לתמוה על הרמ"א וכלשון הש"ך בס"ק י', הכל תפסו על הרב בזה וכו', וצ"ל בסברת הרמ"א דס"ל דגזירת חז"ל להחמיר בדבר שיש לו מתירין, היתה רק על דבר איסור ממשי, וזהו שנכלל בכלל "דבר" שיש לו מתירין, אבל לא גזרו על טעם גרידא וכן על דבר שאינו איסור רק שנבלע בו איסור.

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'ההבדל בין בישול לצלייה'

ביום ארבעה עשר בחודש ניסן, רגע לפני יציאת בני ישראל ממצרים, הם מצטווים להקריב קרבן פסח. תנאים רבים נאמרו בקרבן הפסח, ייחודיים ושונים משאר הקרבנות בהם נצטווינו. זה צריך להיות 'שה לבית אבות שה לבית' כולם צריכים להיות מנויים על קרבן פסח. 'ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב' מפני שקרבן פסח נאכל בחבורה.

קרבן פסח נאכל רק לאחר צלייתו על האש 'צלי אש' אסור לאכול אותו בצורה אחרת 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים'. גם דרך הצלייה מפורטת. היא צריכה להיות כאשר הקרבן כולו שלם לפני פירוקו לאברים. 'ראשו על כרעיו ועל קרבו'.

לכל התנאים המיוחדים האלו של קרבן הפסח יש משמעות. רבותינו חינכונו להתבונן וללמוד מה רצתה תורה ללמדנו בזה. אילו תובנות עלינו להסיק מכל פרט ופרט בעשיית המצווה.

בזמירות בליל שבת קודש אנחנו אומרים: 'השומר שבת הבן עם הבת לקל ירצו כמנחה על מחבת'. ונשאלת השאלה מדוע דימה הפייטן את שמירת השבת בבית היהודי דווקא ל'מנחה על מחבת'. הרי יש לנו עוד כמה וכמה סוגי מנחות. כמו מנחה מאפה תנור או מנחת מרחשת. זה לא רק אילוצי החרוז, בוודאי ישנה כאן תובנה עמוקה שעלינו להכיר ולהפנים.

כולנו יודעים כי לשולחן השבת יש נדבך חשוב בבניין הבית היהודי. בבניית הקשר החם בין הורים לילדים. 'דרור יקרא לבן עם בת' השיחה הלבבית סביב שולחן השבת פותחת את הלבבות יוצרת את הפתיחות ואת החופשיות אצל הילדים לשוחח עם ההורים על כל שאלה שמציקה, להעלות כל התלבטות מטרידה.

יצר הרע יודע זאת והוא כאילו קורא לילדים: למה לכם לשבת שעות ארוכות סביב שולחן השבת, 'דרור יקרא לבן ובת' צאו למרחב, ח"ו בן עם בת. אבל אנחנו עונים ואומרים לו 'השומר שבת הבן עם הבת לקל ירצו כמנחה על מחבת'. שולחן השבת הוא הדרור האמיתי.

איך זוכים לכך, רק על ידי יצירת אווירת שבת קודש שכולה השפעת חום ואהבה לבן ולבת. ואולי נרמז לנו הדבר בזה ששמירת שבת עם הבן והבת כל כך רצויה לפני הקב"ה עד שהיא דומה דווקא למביא 'מנחה על מחבת' ולא למביא אחת משאר המנחות.

שהרי רש"י מביא שמעשיה של מנחת מחבת קשים ואינם נוטים להתפורר כמו מיני מאפה של מנחת מרחשת או מנחת תנור. מפני שהמחבת אין לה שוליים והאור שולט במאפה המתקשה ונעשה גוף אחד. ללמדנו כי הורדת המחיצות מאפשרת לחום ולאהבה המוקרנים לבן ולבת ליצור את הלכידות והגיבוש שכל כך חשובים ביחסי הורים וילדים.

עם ישראל עומד לצאת ממצריים, הוא מתקרב לשלב של 'היום הזה נעשית לעם'. הוא עתיד לקבל תורה, להתייצב בתחתית ההר. להיות במצב של 'ויחן שם ישראל נגד ההר' כאיש אחד בלב אחד. לכן, כהכנה לכך, רגע לפני היציאה ממצרים לפני המסע לארץ ישראל הם מצטווים על הקרבת קרבן פסח.

'איש שה לבית אבות שה לבית' שה לכל משפחה, שה לכל בית. לחזק את הקשר המשפחתי בבית פנימה. ואם 'ימעט הבית' צריכים להצטרף עם 'שכנו הקרוב אל ביתו'. להרגיש שאנחנו לא אנשים פרטיים בודדים, אנחנו בנים לעם ישראל.

מייד אחר שחיטת הפסח אנחנו צריכים לקחת מן הדם ולתת 'על שתי המזוזות ועל המשקוף' לחדד את הניתוק בין הבית לבין ארץ העמים בה עדיין נמצאים בני ישראל. עם הרחוב המצרי אין לנו שום שייכות.

החיבור וההזדהות שלנו היא רק עם מי שבשם ישראל יכונה. רק עם בן ישראל, עם מי שיש לנו ערבות עימו. 'כל ישראל ערבים זה בזה'. אבל משאר אומות העולם ממי שאינם בני ברית אנחנו צריכים להיבדל ולהישמר. שורה של גדרים גדרו לנו חז"ל גזרו על יינם וגזרו פיתם. מגבלות מיוחדות הוטלו על מי שגרים עם נכרי בחצר אחת.

הרעיון הזה יסביר לנו גם את הסיבה מדוע נצטווינו לאכול את קרבן הפסח 'צלי אש' 'ראשו על כרעיו ועל קרבו'. כי הצלייה על האש, להבדיל מבישול, מגבשת ומחזקת את הבשר להיות גוף אחד. הבישול מרכך ומקל על הפירוק והפרוד.

את קרבן פסח צריך לצלות על האש כולו, כיחידה אחת. שיהיה מאוחד ומגובש ולא ינשרו ממנו בקלות איברים וחלקים. כי כולנו 'יחד שבטי ישראל' כל אשר ישראל יכונה חלק בלתי נפרד הוא מעם ישראל ולא ידח ממנו נידח ח"ו.

זו היא המצווה של 'פסח דורות' של 'והגדת לבנך' בליל הסדר, באותו הלילה בו יצאנו ממצריים, באותו הלילה בו אכלנו את קרבן פסח, שכולנו מתפללים ומייחלים לבניין בית הבחירה כדי שנוכל אי"ה לשוב ולאוכלו כימי צאתנו ממצרים. את אותו הלילה אנחנו מקדישים מיידי שנה בשנה למצוות והגדת לבנך.

רבנו הגרא"מ שך זצוק"ל היה רגיל לתאר במתק לשונו את האושר הגדול שיש לאבא ולאימה בבית היהודי היושבים בשולחן שבת עם הילדים בדברי תורה ובזמירות בשמחה, בחום ובאהבה.

זו חובה המוטלת על האב ועל האם ליצור את אווירת השמחה והנעימות שכה דרושה לחינוך הילדים. 'חכמת נשים בנתה ביתה' לאם הבית האם היהודית שנחונה בכוחות נפשיים טבעיים להרעיף חום ואהבה על ילדיה, יותר מהאב, יש תפקיד מכריע ביצירת האווירה הנכונה בבית פנימה, היא זו שמציבה את 'קורות ביתה'.

זה לא בא מאליו, דרושה לכך השקעה בעבודת הכנה של התבוננות של מחשבה איך לקדש את שולחן השבת איך למלאו בתוכן של תורה ויראת שמים של מידות טובות ודרך ארץ. עלינו לקיים את 'שבו איש תחתיו' להישאר עם הילדים בבית, סביב שולחן השבת לנצל את שפע הקדושה את ה'מתנה טובה' שניתנה לנו לעליה בתורה וביראת שמים. חזק ונתחזק למען שבת קודשנו, למען קדושת ביתנו למען חינוך ילדינו.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

אורייתא קמרתחי ליה

אש ומים הם שני דברים הפכיים, ואין שניהם יכולים לילך יחדו, כשזה גובר זה נופל, וכן להיפך, אם האש חזקה יותר יבלע וייבש את המים, ואם המים הם מרובים וחזקים יותר מן האש יכבו אותו.

רק בברד מצינו - בפרשה הקודמת – וארא, שחברו יחדו אש ומים בדרך נס, כלשון הכתוב (שמות ט, יג) "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד", וכמו שהיטיב לבאר זאת **האור החיים הק'** על אתר, וז"ל: "אומרו 'מתלקחת' פי' כי להיות שהמים והאש הם ב' דברים הפכיים בקצה הקצוות ואין קירוב להם ובהתחברם יחד המתרבה על חבירו נוצח ומאבדו אם מים רבים יוכלו לכבות, ואם אש רבה היא אוכלת את המים, והודיע ה' כי בשליחות ה' כששלחם יחד היתה האש מתלקחת פי' מפעלת הפכיות טבעה אשר הטביע ה' בה שלא להתלקח יחד היא עם המים, היא היתה מתלקחת בתוך הברד ונסמכת אליו לעשות רצונו יתברך" עכ"ל.

דרך אחת ויחידה יש עפ"י הטבע שברא ה' - לחבר בין האש והמים, והיא, על ידי – שתחצוץ ביניהם קדירה, כששופתים מים בקדירה, אז יכולה האש שתחתיו לחמם המים ולהרתיחם, אבל אם יסיר את הקדירה וישים את המים על האש אז המים יכבו את האש, או שהאש תאכל את המים בלא להשאיר ממנו מאומה.

רבינו בחיי בספרו הק' **חובת הלבבות** (שער חשבון הנפש, פ"ג חשבון כ"ה) מביא מאמר החכם: "כשם שאין המים והאש יכולים להימצא יחד בכלי אחד, כך אהבת עולם הזה ואהבת עולם הבא יכולות להימצא יחד בלב האדם", ומוסיף החו"ה: שכן הוא בנוגע לנשמתו וגופו של אדם, ששניהם זקוקים לטיפול ומחשבה; החיזוק והתועלת של הנשמה הוא, לחנך אותה על ידי לימוד מוסר וחכמות, ולהדריכה בדברי חכמה, וללמדה מדות טובות, ולהתרחק מתאוותיה הבהמיות. ואילו החיזוק לגוף היא, לספק לו כל מיני מאכלים ומשקאות טובים וטעימים, המתאימים לטבעו – ומכיון ששניהם זקוקים לטיפול ומחשבה, אם ירכז האדם את כל מחשבותיו רק בתועלת הגוף, אז יתעלם מהתועלת לנשמה, וכן להיפך אם ירכז את מחשבותיו רק בתועלת של הנשמה אז יתעלם האדם מצרכי גופו.

והדרך הנכונה היא – אומר רבינו בחיי – שיעדיף האדם את נשמתו שתישאר לאדם לנצח, על פני הגוף הכָּלֶה, אבל יחד עם זאת לא ימנע מגופו את צרכיו ההכרחיים ביותר, ולא יכביד עליו יותר מדי ולא יחלישנו, כדי שלא יגרום עי"כ שגם נשמתו יוחלש.

וכמו שפירש **כ"ק מרן אדמו"ר מויזניץ שליט"א** את הכתוב בפרשתינו (שמות יב, כא) "משכו וקחו לכם", ראו נא למעט בהנאתכם הגשמית בשעת "וקחו לכם" – שעוסק בעניני 'לכם', ענינים גשמיים שגזרה חכמתו יתברך שעל האדם להשתמש בהם, אולם ערום יעשה בדעת ובהשכל, למשוך עצמו ממנו, זיין צוריק געצויגן, בלתי לה' לבדו.

אמרו **חסידי קמאי** – כמו שבמשל הנ"ל של האש והמים, הקדירה היא החוצצת ומשלימה בין השניים, כמו כן התורה הק' היא הנותנת כח לאדם להתמודד עם תאוות העולם הזה הרומזת למים (שבאים מעולם התענוג) כידוע, בד בבד עם התעסקות עם דברים רוחניים כתפלה ועבודת השי"ת הרומזים לאש.

ובלתי התורה הק' אין שום אפשרות שבעולם, שגם יתעסק האדם בענייני העולם הזה, וגם ישמור על גחלתו הרוחנית שלא תכבה, ואדרבה ללבותה ולהבעירה לאש קודש לה', התורה הק' היא המיישרת את דעתו של אדם ומשמרתו שלא ליפול בתאוות העולם הזה. בנקודה זו, יש הרבה מה להאריך, ובמקום שאמרו לקצר – מחמת קוצר היריעה - איני רשאי להאריך, ותן לחכם ויחכם עוד.

ולסיום נביא ענין נוסף שהמשילו את התורה הק' לבישול שעל האש, וכה אמרו **בעלי המוסר** לימוד התורה הק' ברציפות, דומה, למי שמבשל מיחם של מים על האש, ושעה קלה לפני שרתח הריהו מסלקו מעל גבי האש, ולאחר שנצטנן חזר ונתנו על גבי האש, ושוב סלקו קודם שרתח, וכך עשה כל אימת שעמד המיחם לרתוח, נשארו המים קרים כמו שהיו, שצריך ליתנו על האש עד שירתח, אבל אם יפסיק באמצע, אפילו יעמידו על האש אלף פעמים לא ירתיחו המים.

כמו"כ בלימוד התורה הק', אין ללמדו קרעים קרעים, אלא ברציפות ורק אז תתן בידו היכולת להתחזק נגד יצרו ולנתחו, ודברים נוראיים התבטאו צדיקי הדורות בגודל מעלת הרציפות בתוה"ק, ונצטט גרגיר אחד מהרה"ק **בעל החוזה מלובלין** שאמר: "מי שלא לומד שש שעות גמרא פירוש תוספות ברציפות לא טעם טעם של יראת שמים" עכ"ל.

פוטו סטודיו

גל פז- רשת למוסיקה
ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר
רשת בשר למהדרין

בחסות האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס

צבי ורצברגר
בית האנרגיה

המנעולן האמן זאב הורוביץ
דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר ז"ל

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

בישול בחמה

מקור הדין

מובא בגמ' שבת דף מ' ע"ב – אמר רבינא ש"מ המבשל בחמי טבריה בשבת חייב וכו', והאמר רב חסדא המבשל בחמי טבריה בשבת פטור? מאי חייב נמי דקאמר מכת מרדות. דהיינו מה שאמר רבינא חייב לא שיהא חייב סקילה או קרבן חטאת על בישול בחמי טבריה כעובר על דברי תורה אלא מכת מרדות שמלקים כל העובר על דברי חכמים במזיד.

וכן מובא בגמ' פסחים דף מ"א ע"א – אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריה בשבת פטור, פסח שבשלו בחמי טבריה חייב. הגמ' הבינה שחייב על אכילתו משום דלא תאכל מבושל, שואלת הגמ' מאי שנא בשבת דלא דתולדות אש בעינן וליכא פסח נמי לאו תולדת אש הוא. וכתב רש"י "הלכך לאו בישול הוא דליהוי חייב משום אב מלאכה" א"כ גם לגבי קרבן פסח לא נקרא בישול? ומתרצת הגמ' מאי חייב דקא עבר משום צלי אש, דהיינו לאו דלא תאכל כי אם צלי אש ולא לאו דבישול כי בישול בחמי טבריה אינו נחשב בישול. פסק הרמב"ם בהלכות שבת פרק ט' הלכה ג' "המבשל בחמי טבריה פטור מדין תורה ואסור מדברי חכמים **שאין חומן בא מאש ממש ואינו כשאר בישול**".

בס' בנין אפרים (בורדיאנסקי) כתב בענין פסח מבושל בסימן ל"ה דיש לחקור באיסור אכילת מבושל בק"ס מה גדרו האם מה שהוא מבושל או מה שנעשה בו מעשה בישול. ויש ראי' מזה שמדמים פסח לשבת לענין בישול בחמי טבריה דכמו דבשבת לא נקרא בישול ה"ה לענין לאו דמבושל בק"פ, והרי בשבת האיסור מעשה בישול וחמי טבריה אין זה מעשה בישול, אבל לענין קר"פ כיון דסו"ס נתבשל מה לי חמה או אור, אע"כ שגם בק"פ האיסור הוא מה שנעשה בו מעשה בישול עיי"ש.

הרמב"ם בפירוש המשנה נגעים פרק ט' משנה א' כתב וז"ל "ידוע שבטבריה מים חמים ואמרו שמימיו חמים הוא מאשר עוברים על מקום גפרית ודומיהם ואין דינם דין חמי האור", וברש"י פסחים דף מ"א ע"א פירש חמי טבריה מעיינות רותחין, ובפרש"י בראשית ח' ב' עה"פ "ויסכרו מעינות תהום" שנשתיירו אותן שיש בהם צורך לעולם כגון חמי טבריה וכיוצא בהם.

טעם הפטור

מובא בגמ' שבת דף ל"ח ע"ב שמותר אפילו מדרבנן לבשל בחמה כגון ליתן מים בשבת כנגד השמש כדי שיוחמו, וכן מותר ליתן ביצה כנגד השמש כדי שתתבשל בשבת. וכתב רש"י (שם) לפרש מדוע מותרל בשל בחמה "דאין דרך בישולו בכך", אולם כתבו האחרונים להעיר דמה בכך שאין הדרך לבשל בחמה עכ"פ מדרבנן שיהיה אסור וכמו כל מלאכה הנעשית שלא כדרך עשיית אותה המלאכה דפטור משום דלא הוי מלאכת מחשבת, אבל מ"מ מדרבנן אסור ומדוע בישול בחמה אין אפילו איסור דרבנן? ומסביר בס' אגלי טל מלאכת האופה פ"ק מ"ד אות ג' ובפתיחה אות ג' דיש שני גדרים במלאכה שלא כדרכה א. שיש שינוי באיכות הדבר הנעשה ובכה"ג גם לכתחילה מותר בשבת, וכן בשאר איסורין כגון האוכל מאכלות אסורות שלא כדרך אכילתו דהיינו שעירב בו דבר מר. ב. שיש שינוי בדרך העשיה וכגון המוציא במרפקו או התולש בפיו דבכה"ג פטור אבל אסור אבל אינו מותר לכתחילה וזה בשבת אבל בשאר איסורין בכה"ג חייב מהתורה דשבת שונה דמלאכת מחשבת בעינן. ועוד כתב שם וז"ל "ושוב אין צריכים לטעם דמלאכת מחשבת אלא דלא חשוב בישול כלל וע"כ המבשל בחמה כגון שיש שינוי בנפעל מותר לכתחילה, וע"כ צ"ל דדבר שנתבשל ע"י חמה טעמו שונה מדבר שנתבשל ע"י האור, כמו דבר שנתקן לאכילה ע"י כבישה טעמו שונה מע"י בישול".

אולם מוצאים אנו הסבר אחר בחתם סופר בשבת ל"ח ע"ב ובחולין דף קי"ג ע"ב דהטעם שבישול בחמה מותר הוא משום שלא היה במשכן משא"כ תולדת האור דהיה במשכן, וכ"כ בספרו תורת משה פרשת ויקהל שמולח פטור שאינו דומה למלאכת המשכן. ומבואר מדבריו שהפטור שנתבשל בחמה מפני שלא היה במשכן שצריך שאופן הביצוע של המלאכה ג"כ יהיה במשכן. וכן כתב בקרית ספר להמבי"ט פ"ט מהלכות שבת "הנותן ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ונתגלגלה חיב שהמבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמה, אבל לא בחמה ובתולדות חמה דבישול לא הוי אלא באור ותולדתיו דהכי נמי הוה בסממני המשכן". ומבואר מדבריו שהפטור של חמה הוא משום שלא היה במשכן. ודלא כמש"כ בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תנינא יור"ד סימן ר"ג דאין הטעם משום דלא הוה דומיא דמשכן אלא משום דאין הדרך לבשל בו.

בשו"ת אגרות משה אורח חיים ח"ג סימן נ"ב ביאר דברי רש"י דבישול בחמה מותר משום שאין דרך בישול בכך ומקשה דלכל הפחות שיהיה תולדה? וכתב דכיון דאין הדרך לבשל בחמה אלא כשאין לו עצים לכן אין ללמוד אותו מבשול ע"י האור שהיה במשכן להחשיבו תולדה מאחר **שאינו דומה לבישול שהיה במשכן**.

בשו"ת פלגי מים סימן י"ד כתב להוכיח שביאורו של האגלי טל הוא כמעט דעת יחיד, דהנה הפמ"ג בסימן ש"ח במשבצות סוף ס"ק ו' מסתפק במבשל בחמי טבריה ותולדת חמה ואח"כ בישלו בחמי האור אם חייב או פטור דלכאורה אין בישול אחר בישול לגבי שבת? וכתב שנראה שפטור **שכבר נתפעל בבישולו ואפשר דמותר לגמרי** והנה לפי הסברו של האגלי טל שבישול בחמה הוא חסרון בבישול עצמו, א"כ כמו שמצינו ראשונים שסוברים שיש בישול אחר אפיה כיון שהבישול נותן טעם אחר, למה לא נאמר כן לענין בישול בחמה ואח"כ באור וע"י שחוזר ומבשלו באור אחר שבשלו קודם בחמה נתווסף בתבשיל טעם אחר וצריך להיות אסור, ומבואר שדעתו לא כמו שכתב האגלי טל ובישול בחמה ובישול באור יש לו אותו טעם, וכן מבואר בס' ראש יוסף שבת ד"מ ע"ב. (עי' בקובץ שיעורים פסחים דף ס"ג).

בחידושי המאירי שבת ל"ט ע"א כתב הטעם שבתוכה מותר "**מפני שהחמה אין בה תורת בישול**", ומשמע מדבריו דמאכל הוכשר לאכילה ע"י חמה הוא כהוכשר ע"י מליחה וכבישה ואין ע"ז שם של בישול וכעין הסברו של האגלי טל הנ"ל. בשו"ת מנחת שלמה סימן י"ב כתב דאף שכתב רש"י בשבת דף ל"ט לגבי מבשל בחמה שלכל הדעות מותר מפני שאין דרך בישולו בכך, מ"מ נראה שגם באופן שרגילים לבשל בחמה כמו דוד שמש וכדומה ג"כ פטור, וע"כ דכוונת רש"י בדברים אלו לומר דאין זה קרוי בישול וצריך להיות כמו שהיה במשכן שהבישול היה ע"י אש ותולדתיה ולא ע"י דבר אחר. (עי' שמירת שבת כהלכתה פ"א הערה קכ"ז). וכן משמע בחידושי הצל"ח פסחים דף ע"ד שאע"ג דמטעם הרי הוא זכותם אין איסור בישול בשבת משום שלומדים ממלאכת המשכן וצריך תולדות האור ואפילו בחמה מותר בשבת. וכן כתבו בשער המלך פ"ח מהלכות חמץ ומצה ובשו"ת מהר"ם שיק יור"ד סימן צ"ג חכמת אדם כלל נ"ח ובשרי חמד כללים אות כ' כלל מ"ג דכיון שלומדים ממשכן אך אין חילק על מלח או על כבוש אלא רק על תולדת האור, וכן מבואר במשנ"ב סימן שכ"א אות ט"ז ובבית מאיר יור"ד סוף סימן ס"ח שהפטור משום שלא היה במשכן ושו"ת מהר"י אסאד יור"ד סימן נ"א ובס' שביתת השבת הטמנה אות ל"ג.

האם יש בישול אחר בישול בחמי טבריה

ולעצם הספק באם נתבשל בחמי טבריה וחזר ובשלו על האור האם יהיה חייב על הבישול באור. כתב במנחת חינוך מצוה ז' אות ה' דיש להסתפק אם שייך בזה אין בישול אחר בישול וגבי שבת יש סוברים דאין בישול אחר צליה ואפיה, האם נאמר דמ"מ נתבשל בחמי טבריה אך גזירת הכתוב דאינו חייב על בישול כזה, או דנאמר דכיון דלא נקרא מבשל לענין חיוב בישול בשבת א"כ לא הוי בישול. ומציין את דברי פמ"ג הנ"ל דדעתו **דפטור לגמרי דכבר נתפעל בבישולו ואפשר דמותר לגמרי**. והיינו שהולכים לפי המציאות ולא לפי ההגדרות ההלכתיות של איסור בישול בשבת, וכיון שלפי המציאות דבר זה ראוי לאכילה לגמרי ונחשב כדבר מבושל ממילא גם לענין בישול אחר בישול נחשב כדבר מבושל שאין בו בישול. בחידושי הגרי"ז מבריסק מנחות דף כ"א משמע דמבשל בחמה לא נחשב כבישול מפני שהתורה מיעטה בישול זה ולא מפני שאין זה דרך הבישול. אולם בשו"ת אבני נזר אור"ח סימן קכ"ט סק"ב כתב דרק במבשל דבר מלוח חייב בשבת, אבל המבשל באור דבר שהיה מבושל בחמי טבריה פטור. (עי' ס' פסקי תשובה סימן קע"ג). (לענין פסח שבשלו בחמי טבריה ואח"כ צלאו עי' שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן י"ד).

בישול בחמי טבריה לענין בשר וחלב

אסור לבשל בשר בחלב יחד בחמי טבריה דאף שאין לוקין ע"ז מן התורה מ"מ יש בזה איסור, והמקור לזה הוא מדברי הרמב"ם פ"ט מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו' "המעושן והמבושל בחמי טבריה אין לוקין עליו". וכתב הרב המגיד המעושן בעיא דלא איפשטא בירושלמי נדרים וספק תורה להחמיר ואין לוקין עליו, והב"י סימן פ"ז כתב דמבושל בחמי טבריה נראה שהוא שווה למעושן ולגבי שבת המבשל בחמי טבריה פטור. וכיון שהשווה חמי טבריה בבשר וחלב לשבת מבואר דהמבשל בשר וחלב בחמי טבריה אינו עובר על לא תבשל גבי בחלב אמו, וכן הוא בשו"ע פ"ז סעיף ו' דאין לוקין על בישול בשר וחלב בחמי טבריה. וכתב הש"ך (שם) סקי"ג דמ"מ יש איסור בזה. וכן משמע בביאור הגר"א סימן פ"ז שציין מקור לדברי השו"ע לגבי בישול בשר וחלב בחמי טבריה מדברי הגמ' שבת מ' ע"ב ופסחים מ"א ע"א, ומבואר דדין שבת שוה בזה לבשר וחלב. (עי' בס' מחזיק ברכה לחהיד"א סימן פ"ז ס"ק י"ג ובנוב"י תנינא חיור"ד סימן מ"מ ובכרתי ופלתי סימן פ"ז ס"ק י"ב דהירושלמי מסתפק אם בישול בחמי טבריה נחשב בישול או לא עיי"ש).

בקרית ספר בפ"ט מהלכות מאכלות אסורות כתב טעם לאיסור בשר וחלב בחמי טבריה שהוא משום ספק אם נחשב בישול או לא **והויא ספיקא דאורייתא לחומרא**, ולפי"ז המבשל בשר וחלב בחמי טבריה אסור גם בהנאה משום דספק דאורייתא לחומרא ונתנו עליו כל הדינים שיש בבישול שהוא מן התורה, אולם דעת הפרי חדש דבישול בחמי טבריה כיון שהמים לא נתחממו ע"י האש ובודאי דלאו בכלל בישול הוא **ורק מדרבנן הוא אסור** ולפי זה יהיה מותר בהנאה (עי' דרכי תשובה יור"ד סימן פ"ז אות פ"ז ובים של שלמה חולין פ"ח סימן ל"ה).

בישולי עכו"ם בחמה

מובא בגמ' עבודה זרה ל"ה ע"ב שבישולי עכו"ם נאסרו באכילה. וכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך ש"ז שבישול הנעשה באש ע"י גוי הוא הבישול שגזרו בו חז"ל משום בשולי גויים, ובתורת הבית הקצר לרשב"א כתב "שלא אסרו אלא הדבר שנתבשל או נצלה ע"י האור". וכן מובא בשו"ע יור"ד סימן קי"ג סעיף י"ג "**לא אסרו אלא בישול של אש**". ולגבי בישול בתולדות האש דהיינו שהגוי הרתיח מים ולאחר שהסירם מעל האש בישל בהם ביצה וכיוב"ז יש פוסקים שבישול בתולדת אש דהוא בכלל בישול באש כפי שהוא בענין הלכות שבת בגמ' שבת דף ל"ט שבישול בתולדת האש הוא בישול והמבשל בשבת בתולדת האור חייב חטאות וכן נפסק בשו"ע או"ח שי"ח ס"ג, וכך כתב בשו"ת לבושי מרדכי יור"ד תליתאה סימן י' אולם בשו"ת אבן שתיה סימן נ' חולק ע"ז וצריך דוקא בישל ע"י האש ממש, וכן פסק בשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן ק"ח אות ו' ובח"ט סימן קס"ב, ומציין שכך כתב בשו"ת חיים שנים (טארסה) סוף סימן ד'. ולכן גוי שהרתיח מים לאחר שהסירם בישל בהם אטריות ה"ז בישול בתולדת האש והמאכל נאסר משום בישולי עכו"ם.

אולם יש לברר איסור בישולי עכו"ם בחמה, בשו"ת חיים שנים הנ"ל כתב שדוקא מה שנתבשל באש או בתולדות האש נאסר, אבל גוי שבישל בחמה או בתולדת חמה אינו אוסר בזה משום בשולי גויים, וכן מצינו בכנסת הגדולה סימן קי"ג הגב"י סעיף ס"ב שכתב על פירות יבשים "אם עושים דברים שראויים לאכילה ע"י האש (בשמש) אין בו משום בשולי עכו"ם", וכן כתב בדרכי תשובה סימן קי"ג ס"ק פ"ב שמש"כ בכנה"ג ע"י היובש היינו ייבוש בשמש. וכך פסק בשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן ק"ח אות ו' וז"ל "ודוקא בתולדות חמה לא גזרו והיינו דמבשל בחמה ובתולדתה ולכן מאכלים שבשלם גוי בחמה ובתולדת חמה כגון שבישל אטריות במים רותחים מדוד שמש אינם נאסרים משום בשולי עכו"ם". בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רמ"ט אות ב' כתב "והא דמתיר בדרכי תשובה בישול עכו"ם בתולדת חמה אין זה משום שעל פי דין תורה לא נחשב בישול, אלא משום שאין הדרך לבשל לסעודה בחמה ותולדת חמה ולא שייך הגזירה דבישול עכו"ם". אולם

רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א

גדרי בישול ביין נסך ובשאר מקומות

...והנני ממהר להשיבו. א. יין שנתבשל שאין בו משום איסור מגע עכו"ם, הוא באופן שהבישול משנה טעמו ושמו (שאין שמו יין סתם) אבל בישול כזה שלא משנה טעמו ושמו הרי הוא בכלל גזירת חז"ל. ובכן האם אנו באים לאסור מה שחז"ל התירו, ואטו באותה צורת הבישול שעליו דברו חז"ל אנו דנין, ואין לפי זה ענין מה שמצינו בכ"מ שלא מתחשבים במה שנשתנה הדבר בימינו.

ועיין בר"ן פ"ב דע"ז ע"ש משמיה דהרמב"ן – וכן קיי"ל – וז"ל "שכשחסר ע"ג האור ממדתו, נעשה מבושל מדגרסינן בירושלמי ואין מבשלין יין של תרומה מפני שממעטו ממדתו" והנה לגבי שבת עי' בחי' הר"ן שבת מ' – יותר שכבר הוחמו בכדי שהיד סולדת בהן שבאו לכלל בישול כו' ע"ש. ועי' ב"י או"ח סי' שי"ח – שכל שהיי"ס בו מקרי רותח (ואם עשה אח"כ שיהיה הקדירה רותחת פטור כיון שכבר היה היד סולדת בו עיי"ש סי' שי"ח סקי"ב). הרי דחלוק דין בישול בכ"מ מבישול לגבי יין נסך, כי בזה לא סגי בבישול סתם אלא בבישול שנשתנה טעמו.

ב. האריך כת"ר להביא שיטת האחרונים דיין של צימוקים מברכין עליו בורא פרי הגפן, ואף שלא שייך לומר שנשתנה לגריעותא ע"י הבישול. שהרי ע"י הבישול נעשה יין, ויין שנתהווה ע"י בישול צימוקים ולא נעשה בו אח"כ שום בישול, מ"מ אין בו משום מגע עכו"ם.

כנראה שהבין כת"ר שהאיסור ביין מפוסטר הוא בגלל שלא נתבשל אח"כ ואם כך הוי"ל לתמוה ביותר שהרי לפני הפיסטור הוא יין הראוי לברכת בורא פרי הגפן. אולם כפי האמור כל יסוד האיסור הוא הואיל והוא יין רגיל, שעל בישול כזה לא דברו חז"ל. (קובץ תשובות ח"א סי' ע"ו)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

סין

מן המפורסמות שאין בישול בדבר יבש מבושל, ואף כי לפעמים איסור דרבנן יש בזה, אבל בוודאי אין איסור תורה למי שמבשל דבר שראוי לאכילת בני אדם. והנה, הגדרת מבושל נקבעת לפי בני אדם, ולא לפי מה שאדם חושב לבישול (שלא כמו באכילה שנחלקו בעניין זה הרמב"ם והרשב"א מה קובע אכילה, האם האדם או סביבתו. ראה ב"י יו"ד סי' קל"ח). ומעתה יש להסתפק לעניין אדם שגר בסין ושם גם בישול מועט, לבישול יחשב ובשר לא נחשב אצלם למבושל מאוד. האם מי שיבשלו שם עד תומו יעבור איסור תורה, או שמא כיון שמבושל הוא אין בישול אחר בישול. ונראה כי בישול של תורה הוא, משום שאף הסינים מודים שאינו מבושל רק שסוברים הם שאף לאכול בשר בלא בישול כמעט. זאת ועוד, הרי פשוט הוא כמי שיגור בכפר של שוטים אף שהם הרוב וזה מנהגם לא יהפכו את המציאות בעבור מנהגם המשונה. כי יש לומר שלבישול ודאי צריך תהליך של ריכוך האוכל לדעי, ואמרו חז"ל כי גם חצי מתהליך זה, מאכל בן דורסאי, לבישול יחשב. אבל אלו שאין להם תהליך של בישול בכלל אינם בכלל מה שאמרו חז"ל.

מיקרוגל א'

אמר לי מו"ר הגרח"פ שיינברג שליט"א כי לדעתו בישול במיקרוגל, בישול גרוע הוא, ואינו טוב לאכילת קדשים שנאמר בהם לאכלה למשחה, דהיינו אכילה חשובה. ולדעתו בישול במיקרוגל נחשב בישול גרוע ואין אכילתו חשובה. ואמר לי כי לדעתו במקום פיקוח נפש מיקרוגל נחשב הקל הקל תחילה.

מיקרוגל ב'

נראה כי בישול במיקרוגל מחשיב את האוכל המבושל בו לכלי ראשון, שהרי זה "הכלי העומד על האש". וגם בני ספרד המקלים בכלי שני בד"כ לא יוכלו להקל בזה כי כל הכלים שנכנסו שם, כלי ראשון הם.

מיקרוגל ג'

שמעתי כי הגרב"צ אבא שאול זצ"ל דעתו הייתה כי במיקרוגל אין איסור בישולי גויים. משום שפעולתו בחשמל וההפעלה הראשונה של החשמל ע"י הגוי נחשבת בישול שלו אבל אח"כ כל החשמל מגיע מאליו. ונחשב כח שני ושלישי, ראה סנהדרין דף עז. ומשום שאין מעשה הבישול של הגוי, שהרי הכל נעשה מאליו אח"כ, מותר הדבר משום בישולי גויים. ושמעתי כי הגרשז"א זצ"ל חלק על זה.

קלקר

ידוע כי כלי שני אינו מבשל וטעם הדבר כי דפנותיו מקררות, שלא כמו כלי ראשון שעדיין הדפנות רותחות. ולפי זה כלי שני שחיממו את דפנותיו קודם, אפשר שלא נחשב כלי שני. והנה יש לתמוהה בזה, היתכן כך, והרי יש מצב שכלי שני חום המים שבו גבוה מכלי ראשון, בפרט אם נניח שחום יד סולדת הינו 45 מעלות, בוודאי יש כלי שני שחומו גבוה מזה, ואף שלישי כך. ויש ליישב כי בלשון הרמב"ם מוזכרת הלשון רתיחה ביחס לבישול. ואפשר שאיסור של תורה הוא ברתיחה. זאת ועוד אפשר שחום יורד והולך מתקרר והולך כיון שאין דרך לבשל בכזה חום, אין בו איסור של תורה ורבנן לא גזרו בזה. במציאות בזמננו ישנם כוסות שהדפנות לא מקררות ולא מחממות, וכמדומה שכן הם כוסות קלקר ולפי זה לא תהיה להם מעלת כלי שני.

קוגל

מנהג העולם להגישו כאשר מלפפון לצידו, וידוע כי דבר גוש גם בכלי שני מבשל (למנהג הספרדים אפשר ולא מבשל כדין כל כלי שני וכדעת החת"ם ביו"ד סי' צ"ה, ונהגו להחמיר לכתחילה). ומעתה איך עושים כן, אף שהמלפפון כבוש ודינו כמבושל אבל אין דינו כמבושל על ידי האש ובוודאי חום האש נותן בו בישול נוסף. וכמובן הנידון כאשר הקוגל רותח מאוד ויד סולדת בו. ולפעמים גם כשהוא בפיו יכול להיות מצב כזה. ואפשר שאין זה דרך בישול וא"כ הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן, וגם ספק הוא תמיד אם יד סולדת בו, והוי ספק פסיק רישיה, ראה ביה"ל סי' רט"ז.

עקרי הענין

הרב נחום זאב רוזנשטיין

אסור לבשל בשר בחלב, משנה חולין קג ע"ב, רמב"ם מאכלות אסורות פ"ט ה"א, טוש"ע יו"ד סי' פז סעיף א. שנאמר: "לא תבשל גדי בחלב אמו" שמות כג יט, ומבואר בסנהדרין ד ע"ב ש"בחלב" פירושו בחלב (בקמץ), ולא בחלב (בצירי), מפני שכך הוא הקרי של המלה: בחלב ועיין רש"ש שם שר"ל שחלב (בקמץ) משתנה בסמיכות, אבל חלב (בצירה) אינו משתנה, כמו: וחלב צאן עם חלב כרים (דברים לב יד), או מפני שכתוב: "לא תבשל, דרך בישול אסרה תורה" סנהדרין שם, ופירש רש"י שבחלב (בקמץ), שהוא צלול כמים, יש בישול, אבל בחלב (בצירי) אינו בישול אלא טיגון רש"י שם. ועי' להלן מחלוקת אם טיגון בכלל בישול, ורבנו חננאל שם שם מפרש שדרך בישול משמעו דבר שהבישול גרם לו האיסור, אבל חלב (בצירי) אפילו בלא בישול אסור רבנו חננאל שם וכ"כ בתוס' שם בשם יש מפרשים. ועי' חי' הר"ן שם. והמבשלם יחד עובר בלא תעשה ולוקה תוספתא מכות פ"ג. חולין קח ע"ב, רמב"ם שם. האיסור נמנה במנין הלאוין סהמ"צ מל"ת קפו, סמ"ג לאוין קמ, החינוך מצוה צב. בטעם איסור זה כתב הכסף משנה הל' טומאת מת פ"א ה"ב שהוא כדי שלא יבוא לאכלם כשנתבשלו יחד ועיין אבות דר' נתן פ"ב על סייגים מן התורה.

בשעור הבשר והחלב להתחייב על בישולם נחלקו האמוראים: רב סובר שאינו לוקה אלא אם כן בישל כזית בשר בכזית חלב, אבל אם בישל חצי זית בשר עם חצי זית חלב אינו לוקה חולין קח ע"ב, כיון שאין הבשר והחלב יוצאים מכלל היתרם להצטרף להיקרא איסור עד שיהא בכל אחד ליעשות איסור לעצמו רש"י שם, ולוי סובר שאף אם בישל חצי זית בשר וחצי זית חלב לוקה חולין שם, והוא הדין אם אחד מהם יותר מחצי כזית והשני פחות מחצי כזית מנחת חינוך מצוה צב, יד אברהם בקצור דינים שבסוף סי' פז. וכ"כ בלשון הרמב"ם: ומי שיבשל משניהם כזית. להלכה נפסק כלוי רמב"ם הל' מאכ"א שם, ועי"ש במ"מ ובלח"מ. אם אין בשניהם כזית, אף על פי שאינו לוקה, יש איסור בבישולם, ונסתפקו האחרונים אם האיסור הוא מן התורה כדין חצי שעור שאסור מן התורה, או מדרבנן עי' פמ"ג בפתיחה לבשר בחלב ומנ"ח שם ויד אפרים שם שנסתפקו אם חצי שעור אסור כאן מן התורה.

שעור הבישול האסור הוא כדי שיתבשל עד שיהיה ראוי לאכילת נכרים ע"י בישולו תוספתא מכות פ"ג וחולין שם, דהיינו שיתבשל כל צרכו תוספתא מכות פ"ג וחולין שם. ראה ריטב"א חולין שם. ועי' מאירי שם: שהגוי יהא מחזיקו כמבושל ויאכלנו בחזקת מבושל כל צרכו, כלומר כל כמאכל בן דרוסאי, שהוא שליש בישול ריטב"א שם. וראה שבת כ ע"א ורש"י, וכן כתבו האחרונים פר"ח סי' פז ס"ק ג, חוו"ד סי' צא ס"ק ז, שו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ל, ועוד. ועי' פליתי צב ס"ק ג שמצדד לומר שחייב על בישולו תיכף, אף כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, ועי' פמ"ג בפתיחה לבב"ח שמצדד להיפך שלרש"י אף כמאכל בן דרוסאי לא יתחייב עד שיתבשל כל צרכו לגמרי.

אין בישול אלא כאשר הבשר נותן טעם בבשר והבשר נותן טעם בחלב על ידי הבישול, שאינו נחשב בישול כשלא נתן טעם חולין קח ע"א לענין אכילה וברש"י שם סוף ד"ה אמר ליה לענין הבישול. ועי' פליתי פז ס"ק א. ואפילו אם אחד מהם נתן טעם בשני, והשני לא נתן בו טעם, עובר על בישולו, כגון כזית בשר שנפל לתוך ששים זיתים של חלב, שטעם הבשר שנפלט לתוך החלב נתבטל בששים, מכל מקום כיון שהחלב שנבלע בתוך הבשר נתן בו טעם, עובר על בישולו פליתי שם, מנ"ח צב. אבל אם הבשר, אפילו בצירוף החלב שנבלע בו, היה פחות מכזית, ובחלב היה פי ששים נגד הבשר, אינו עובר על בישולו, לא על החלב, שהרי אין בו טעם בשר, ולא על הבשר, שהרי אין בו כזית מנ"ח שם.

בשר בחלב שכבר נתבשלו יחד, נחלקו הפוסקים אם מותר לחזור ולבשלם. יש אומרים שמותר לחזור ולבשלם אחר כך, שכבר הוא מבושל רבינו גרשום מאור הגולה חולין קח ע"ב, פמ"ג סי' קה משבצות ס"ק ב, חי' רעק"א ליו"ד סי' פז ס"א., אלא אם כן קודם לכן לא נתבשלו כל צרכם ועתה הוא חוזר ומבשלם כל צרכם רגמ"ה שם. ויש אומרים שבבשר בחלב יש בישול אחר בישול, ואפילו לדעת הסוברים שבשבת אין בישול אחר בישול, הרי זה לפי שבשבת העיקר תלוי במלאכה, וכשכבר הוא מבושל ואינו צריך לבישול אין זו מלאכה, מה שאין כן בבשר בחלב, ולכן בין שנתבשלו מקודם הבשר והחלב ביחד, ובין שנתבשל הבשר בפני עצמו והחלב בפני עצמו, יש איסור מן התורה לחזור ולבשלם יחד שו"ת שבות יעקב ח"א סי' לח, יד אפרים סו"ס פז. ועי' פמ"ג סי' פז שפ"ד ס"ק ב וס"ק יח. ויש מחלקים וסוברים שאם נתבשלו הבשר והחלב מקודם ביחד אין איסור שוב לחזור ולבשלם, כיון שהם כבר נתנו טעם אחד בשני, אבל אם נתבשל קודם לכן כל אחד מהם בפני עצמו, אסור לחזור ולבשלם יחד, שיש בישול אחר בישול בבשר בחלב פמ"ג סי' קה משבצות ס"ק ב ואו"ח סי' תרעג אשל אברהם ס"ק א, שו"ת חת"ס חיו"ד סי' פב. ועי' שו"ת נפש חיה חיו"ד סי' ל שהוכיח כן בארוכה. ויתכן שאף רגמ"ה יודה להחילוק, שהמדובר בחולין שם הוא כשנתבשלו שניהם יחד מקודם ביורה גדולה. ועי' שדי חמד פאת השדה כללים מערכת א אות ס ודרכי תשובה סי' פז ס"ק ד מכמה אחרונים מחלוקת באריכות אם אומרים בבשר בחלב אין בישול אחר בישול, ושם אם יש הבדל בין נצטנן לפני הבישול השני או לא.

אסור לחתות את האש שתחת קדירות של נכרי, כיון שהם מבשלים בהם לפעמים בשר ולפעמים חלב, והמחתה את האש תחתיהם עובר על איסור בישול בשר בחלב רמ"א בשו"ע שם ומהגהות מרדכי, ואין זו אלא חומרא בעלמא, והעולם אינם נזהרים בכך ש"ך ס"ק יח, ונאמרו בזה כמה טעמים א. שאפילו להסוברים שבשר בחלב שנתבשלו יחד אסור לחזור ולבשלם מן התורה, מכל מקום מה שכבר בלוע בכלי כשחוזר ומבשלו אינו דרך בישול שאסרה תורה (פליתי ס"ק יג, פמ"ג שם שפ"ד ס"ק יח. ועיין ערוך השלחן שם סעיף ל"א), ב. שיש בדבר כמה ספיקות: שמא לא בישל בו הנכרי בשר בחלב, ושמא אין הכלי בן יומו, ושמא יש ששים כנגד הבלוע (שו"ת חת"ס חיו"ד סו"ס צב). ואף כאן יש מחלקים וסוברים שאם בישלו בקדירה קודם לכן את הבשר בחלב, שוב מותר לבשל בה ועי' דרכי תשובה ס"ק צא שאין בזה משום איסור הנאה (עי' להלן: האכילה וההנאה, שאף הבלוע אסור בהנאה), כיון שהקדרה של עכו"ם, שאינו מוסיף בבישולו כלום, אבל אם קודם הוא בישל שם בשר בלבד או חלב בלבד, אסור עכשיו לבשל בה את המין השני, שאף בבלוע יש משום בישול אחר בישול שו"ת דברי מלכיאל ה"ב סי' מד, וכ"מ בפמ"ג שפ"ד שם, ועי' שו"ת רעק"א סי' רז שסובר ג"כ שיש בבלוע משום בישול, ועי' דרכי תשובה ס"ק פו. ועי' יד אפרים סו"ס פז שלבשל בשר בקדירה בת יומה של חלב אסור מדרבנן.

המבשל בשר בחלב בכלי ראשון שהעבירו אותו מעל האש, יש סוברים שאינו עובר מן התורה, שבישול גמור אינו אלא אם כן האור -האש מהלכת תחתיו ירושלמי מעשרות פ"א ה"ד. ועי' צפנת פענח על הרמב"ם מאכ"א פ"ט ה"א שסובר כן אף בדעת הבבלי חולין קד ע"ב: אתי לאסוקי כו' ומיכל בב"ח כו' ולא חששו ללאו של מבשל גופו, ויש סוברים שבכלי ראשון יש איסור בישול מן התורה, ורק בכלי שני, שאינו מבשל בכל מקום, אין בו איסור בישול גם בבשר בחלב מאירי חולין קח ב. ועיין בגמ' קד ע"ב: סוף סוף כלי שני הוא כו', ואם איסור אכילה מן התורה תלוי באיסור בישול מוכח שבכלי ראשון עובר על הבישול, ויש שכתב שאם בישל בשר שור שבישלו בחלב בכלי ראשון אינו עובר על בישולו, שבשר שור בכלי ראשון הוא מבליע ומפליט בלבד אבל לא מבשל חי' רעק"א ליו"ד סו"ס צא ע"פ שבת מב ב. וע"ע מבשל, לענין שבת.

עירוי מכלי ראשון, כגון שמערה חמאה רותחת וניתכת על גבי בשר, לדעת הסוברים הנ"ל שאין בישול גמור אלא כשהאש מהלכת תחתיו עי' לעיל מהירושלמי מעשרות אינו חייב משום מבשל עי' פ"מ לירושלמי שם, אבל לדעת הסוברים שבכלי ראשון חייב משום מבשל, יש אומרים שאף בעירוי יש בו משום איסור בישול מן התורה שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רצה. ועי' פר"ח סי' פז ס"ק ב שכ' לענין איסור אכילה מן התורה שנקרא כדרך בישול, ואין זה אלא כאשר לא נפסק הקילוח, שאז הוא מבשל על כל פנים כדי קליפה פר"ח שם לענין אכילה. ועי' פמ"ג בפתיחה ד"ה עוד אדבר שהוא ספק איסור תורה. ע"ע עירוי שיטות שונות בכח העירוי, אבל אם נפסק הקילוח החם שעירו על הצונן, אינו אסור מן התורה פמ"ג שם, ויש אומרים שאף כשלא נפסק הקילוח מותר מן התורה, שכיון שאינו מבשל אלא כדי קליפה אין זה דרך בשול יד אברהם על השו"ע סי' פז לענין אכילה, ע"פ הר"ן חולין סופ"ח בחם לתוך צונן שאינו דרך בישול.

צליה על האש, כגון שצלו בשר בחמאה על האש, יש אומרים שאינו בכלל בישול, ואין לוקים על צלייתו משום בישול בשר בחלב מאירי חולין קח ע"ב, ר"ן חולין סופ"ח לענין איסור אכילתו בצלי, ועי' פר"ח ס"ק ב ופליתי ס"ק ב בדעת הר"ן; פרי תואר ס"ק ג וחוו"ד ס"ק א באכילתו, או משום שהצלי אינו מבליע טעם של זה בזה, אלא כדי קליפה, ואין זה דרך בישול ר"ן שם. ועי' לעיל בעירוי מחלוקת בסברא זו, או שדרך בישול אמרה תורה ולא דרך צלי פרי תואר וחוו"ד שם, ע"פ רש"י סנהדרין ד ב בטיגון, עי' להלן, ויש אומרים שהצליה בכלל בישול ואסור מן התורה, [כדרך שמצינו בקרבן פסח: ובשלת ואכלת (דברים טז ז), וכן: ויבשלו את הפסח (דבה"י ב לה יג), והוא אינו אלא צלי, וכן בלשון חכמים: הלב קורעו לאחר בישולו -ברייתא בחולין קט ע"ב, והיינו לאחר צלייתו (עי' תוס' שם א ד"ה הלב), ואף לא תבשל האמור בבשר בחלב כולל גם צלי] - דברי חמודות על הרא"ש חולין פ"ח אות רלז; פר"ח פז ס"ק ב, פמ"ג סי' פז משבצות ס"ק א. ועי' דרכי תשובה שם ס"ק יג, ושם שיש מחלקים בין צלי אש לצלי קדר, שנצלה בלי מים בקדירה.

בטיגון בשר בחלב, כגון שטיגנו במחבת בשר בחמאה, נחלקו הראשונים, יש אומרים שמותר מן התורה, שדרך בישול אמרה תורה ולא דרך טיגון רש"י סנהדרין ד סוף ע"ב ותוס' שם, מאירי חולין קח ע"ב בשם גדולי הרבנים, והוא רש"י. וכ"כ מהר"ם שי"ף בסוף חולין ופמ"ג סי' פז משבצות ס"ק א ובפתיחתו לאו"ח בהנהגת הנשאל סדר ב אות יט, ויש אומרים שטיגון בכלל בישול, ואסור מן התורה לטגנו מאירי חולין שם; פר"ח פז ס"ק ב; פליתי שם. ועיין במחלוקת אחרונים בדרכי תשובה ס"ק יח.

המעושן בשר בחלב כגון שנתחממו בשר בחלב בעשן, או שנשרה הבשר בחלב ואחר כך תלאו בעשן פרישה סי' פז אות ט הסתפקו בירושלמי אם יש בו מן התורה משום איסור בישול בשר בחלב בעיא שלא נפשטה בירושלמי נדרים פ"ו ה"א, ולכן אין לוקים עליו רמב"ם שם ה"ו, טוש"ע שם סעיף ו, ראה מ"מ שם שכתב שכיון שהוא ספק של תורה שהוא אסור, אבל אין לוקים מספק. אף המבשל בחמי טבריה, אין לוקים עליו רמב"ם שם, טוש"ע שם, שאף הוא ספק מ"מ שם, ע"פ משמעות ירושלמי שם שבישול בחמי טבריה שוה לעישון. וי"א שעישון בשר בחלב אסור מן התורה ולוקים עליו פר"ח ס"ק ב, ע"פ ירושלמי שבת פ"ז ה"ב בעישון בשבת שחייב, והוא הדין לבשר בחלב, באור הגר"א ס"ק יג. ועי' פליתי ס"ק יב שדחה, שי"ל שמ"מ אינו דרך בישול ולכן אינו דומה לשבת, אבל הבישול בחמי טבריה אינו אסור מן התורה פר"ח שם, ע"פ שבת מ ב שהמבשל בשבת פטור. וע"ע מבשל וע' חמי טבריה. ועי' לבוש שם ו ובחגורת שמואל שם ס"ק טו בדעתו שר"ל שהעישון אינו אסור אלא מדרבנן, ועי"ש בחגו"ש שדחה וכן לא הובאה דעה זו בפוסקים.

כבישה של בשר בחלב אינה אסורה מן התורה פסחים מד ב ורש"י ד"ה תרי ליה: מותר לשרותו בחלב ואינו עובר עליו, והוא הדין במליחת בשר בחלב פר"ח סי' פז ס"ק ב. ועי' ש"ך שם ס"ק א, ואף על פי שבכל האיסורים כבוש הרי הוא כמבושל ומליח הרי הוא כרותח של צלי, בבשר בחלב לא אסרה תורה אלא דרך בישול פר"ח שם. ועי' רש"י פסחים שם וש"ך שם.

בשר בחלב שהיו מעורבים בהם דברים מרים, או שהבשר היה סרוח ונפסל מאכילת אדם, כתבו האחרונים שאם בישלם אין זה דרך בישול שאסרה תורה פמ"ג בפתיחה ד"ה ודע דאף. ועי' להלן: הבשר.

אסור לאכול מבשר הפסח שהתבשל בנוזלים "אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם" (שמות יב ט) בשר "מבושל" הוא בשר שהתבשל בנוזל, בשר "מבושל" לענין איסור זה, הוא בשר שהתבשל במים [או בשאר נוזלים] שהתחממו על ידי האש ["תולדות האש"], ולא במים שהתחממו על ידי דבר אחר. לפיכך, האוכל בשר שהתבשל ב"חמי טבריה" [=מי מעיינות חמים], אינו עובר על איסור זה ראה: פסחים מא א; רמב"ם קרבן פסח פ"ח ה"י. וראה מנחת חינוך אות ה. ומהאחרונים יש מי שביאר, שכשאסרה התורה בשר "מבושל" ברור הדבר שכוונתה היא לבשר המבושל כדרך שרגילים לבשל – היינו שהתבשל בנוזל שהתחמם על ידי האש –ומכיון שאינו דומה בישול בחום האש לבישול בחום הבא משאר דברים [כגון חום שבא מחמת השמש], אין מקור לאסור בשר שהתבשל בנוזל שהתחמם שלא על ידי האש אגלי טל מלאכת אופה ס"ק מד.

בשר פסח שהתבשל תחילה במים שהתחממו שלא על ידי האש, ואחר כך התבשל במים שהתחממו באש, יש מי שמסתפק האם נוהג איסור "מבושל" בבשר זה, או שמא הבישול השני לא הוסיף מאומה ["אין בישול אחר בישול"], ואין הבשר בכלל איסור "מבושל" (מנחת חינוך אות ה). אף על פי שבשר שהתבשל במים שלא התחממו על ידי האש אינו חשוב "מבושל", מכל מקום אסור לאכול ממנו משום שלא נצלה באש כמצוותו (ראה: פסחים מא א; רמב"ם קרבן פסח פ"ח ה"י).

האוכל מבשר הפסח שהתבשל בלא נוזלים אינו עובר על איסור זה אפילו אם נצלה הבשר שלא כהלכתו [כגון, שנצלה שלא על ידי האש], שהרי הבשר חשוב "צלי" ולא "מבושל" ראה: תוס' פסחים מא א ד"ה איכא; רמב"ם קרבן פסח פ"ח ה"ט-י. וראה המזרחי וגור אריה שמות יב ט, שללא תוספת המילה "מים", אף "צלי" שלא כהלכתו היה בכלל איסור "מבושל". וראה מכילתא דרשב"י שמות שם ורש"י עה"ת דברים טז ז, שבלשון הכתוב "בישול" כולל אף בשר "צלי", אולם, ראה מהרש"א פסחים מא א על הגמ' "ר' אומר", שסתם "בישול" הוא ב"מים". בענין בישול בשבת נאריך בעז"ה במקום אחר.

הנושאים הבאים

בא- גדרי בישול (ק"פ, בב"ח ושבת). אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל (י"ב, ח)
בשלח- עונת המעשרות, ענינא דיומא ט"ו בשבט
יתרו- הבדלה, זכור את יום השבת לקדשו (כ' ח, וברמב"ם שבת פכ"ט א')
משפטים- עבד עברי, כי תקנה עבד עברי (כ"א ב')
תרומה- הפסקה
תצוה- דיני עיבור השנה, ענינא דיומא
כי תשא- דברים שבכתב א"א ראשי וכו', כתב לך את הדברים וכו' (ל"ד כ"ז, גיטין ס' ב')
ויקהל- מלאכת כותב בשבת, כל העושה בו מלאכה יומת (ל"ה ב')
פקודי- הפסקה
ויקרא- מתעסק, אשר חטא בה (ד', כ"ג, כריתות י"ט א')
צו- השיכור בהלכה, ענינא דיומא פורים
שמיני- הפסקה

מוסד
הרב קוק
מבצע
אור החיים
מהדורת מוסד הרב קוק
ספר שמות

מכון ירושלים
לקראת ימי השובבי"ם הופיע
שבילי השלחן
הלכות נדה
סיכום דברי השו"ע ונו"כ עם תמצית
מקורות ההלכות, לקט דברי האחרונים
ופוסקי זמננו ופרקי מחשבה
להשיג בחנויות הספרים

המשך הרב דבורקס

בחידושים וביאורים להגר"ח גרינמן שליט"א בעבודה זרה סימן ה' אות ד' כתב לאסור בשולי עכו"ם בחמה ובתולדת חמה עיי"ש.

בישולי עכו"ם במיקרוגל

אחד מדרכי הבישול הוא בישול בתנורים חשמליים ויש לברר האם גוי שבישל בתנור חשמלי יש בו משום בישולי עכו"ם דכיון שנפסק בשו"ע הנ"ל שאיסור בישולי עכו"ם דוקא ע"י אש א"כ אולי י"ל שתנור חשמלי שאין בו אש רק חום חזק אולי לא יאסר משום בשולי עכו"ם. רוב האחרונים פוסקים שחשמל נקרא אש כפי שמבואר בשו"ת בית יצחק יור"ד חלק ג' סימן ל"א ובשו"ת אחיעזר ח"ג סימן כ' ובשו"ת מהרש"ג ח"א סימן נ"ד ובס' מאורי אש למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שו"ת ציץ אליעזר ח"א סימן כ' בקונטרס עין החשמל פ"ו ובשו"ת באר משה ח"ו קונטרס אלקטריק סימן מ"ו ובשו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן קפ"ה, ולכן גוי שבישל מאכלים באמצעות מכשירים חשמליים נאסר משום בישולי כו"ם, וכן העלה בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן תל"ט ודלא כמו שהביא חכם אחד להקל בזה.

אולם יש לברר מעתה על בישולי עכו"ם במיקרוגל שהרי במיקרוגל אין חוט לוהט וגוף חימום ולהבה אלא פועל הוא ע"י בליעת קרינה וכל חומר שיש בו לחות בולע קרינה זו ועי"כ החומר הלח מתחמם ומתבשל, א"כ הוא נחשב כבישולי עכו"ם בחמה שאין בו איסור בישולי עכו"ם ולפי"ז היה מקום להתיר את הבישול במיקרוגל שזה לא נחשב בישול של אש דאינו אש ולא תולדת אש. וע"כ מצינו מחלוקת הפוסקים בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סימן תקי"א כתב דלא אסרו אלא תולדת האש ומיקרוגל הו"ל כבישול ע"י חמה ואינו חייב ובסו"ד כותב "ומ"מ לעצמי אני מחמיר ואף פעם לא אכלתי דבר שעכו"ם בישל במיקרוגל", וכן פסק בשו"ת להורות נתן חלק ז' סימן ס"ד היות ואין זה דרך בישול והראיה שחז"ל לא אסרו בישול בחמי טבריה כיון שאין כן דרך הבישול שאסרה התורה.

אולם מאידך גדולי הפוסקים שיש לאסור בשולי גוים במיקרוגל מפני שכל הטעם של גזירת בשולי גוים הוא משום חתנות ולכן כל שזהו דרך הבישול בזמנינו יש לאסור וכן העלה בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קפ"ה, וכן פסק פוסק הדור מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א כפי שמובא בס' שבות יצחק (דרזי) בדיני מיקרוגל וחשמל פ"ו כיון שהמיקרוגל עושה בישול ממש וגם הוא דרך בישול הוא בכלל בישולי עכו"ם ואין להקל בזה, וכך פסק בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' סימן רמ"ט אות ב' וז"ל "כיון שאצל בני אדם הבישול במיקרוגל חשוב ומקובל כשאר בישול ראש הרי שייך הגזירה בכל מאכל מבושל ע"י אש וח"ו להקל בזה. בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סימן נ"ב כתב דהמבשל במיקרוגל בשבת חייב משום מבשל ואינו דומה למבשל בחמה או בתולדות חמה שפטור דפירש רש"י בשבת ל"ט ע"א משום דאין דרך בישול בחמה משא"כ במיקרוגל דדרך לבשל בו חייב [עי' שו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל ח"א סימן י"ב הערה 3]. [בענין מיקרוגל בראי ההלכה עי' ס' מערכי לב עמ' תמ"ז מטבח כהלכה (אדרעי) עמ' קמ"ט ס' כשרות השלחן דיני בישולי עכו"ם עמוד ס"ד ובס' חוקתי תשמרו פרק ל' ובס' הכשרות בהלכה עמוד שפ"ב ובס' בדי השלחן יור"ד סימן פ"ז].

ולענין איסור בשר וחלב במיקרוגל מובא בס' שבות יצחק פרק ה' דאיסור בשר בחלב אינו דוקא בחום אש דהא קי"ל דחמי טבריה תולדת חמה הם ואעפי"כ אם הוא דרך בישול אסור לבשל בהם מהתורה, ולפי"ז בישול בשר בחלב במיקרוגל כיון דנחשב דרך בישול כמבואר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סימן נ"ב הבישול בו אסור מן התורה וז"ל "דוקא חמה וכיוב"ז שאין רגילות לבשל בהם דרק כשאין עצים מבשלים בהם אין למדים ממשכן, אך מיקרוגל כיון שטוב לבשל בו כמו באש ומשתמשים בו כל העולם הוא בחשיבות בישול לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת" ולפי"ז כש"כ לבשר וחלב באיסורו תלוי רק בדרך בישול ולא בדומה למשכן, וכן מביא בשבות יצחק הנ"ל בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דכיון שרבים משתמשים במיקרוגל לבישול כמה מיני תבשילין מחמת זה חשיב דרך בישול ואסור מן התורה לבשל בו בשר בחלב ומאחר שהוא דרך בישול אין לחלק בו בין תבשיל לתבשיל ולכן גם תבשילין שמתבשלים יותר טוב באש ואין דרך לבשלם במיקרוגל אסור ונאסר התבשיל בדיעבד גם בהנאה שאיסורו מדאורייתא.

צלי לענין איסור בשר בחלב

הפרי חדש יור"ד ריש סימן פ"ז העלה שגם הצולה בשר בחלב עובר בלאו מן התורה דצלי הוא בכלל בישול, וכמו דמצינו בפסח דיאשיהו שנאמר בו "ויבשלו את הפסח". וכן מובא בנדרים דף מ"ט ע"א – הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק ור' יאשיה אוסר בצלי. רעק"א בגליון הש"ס מעיר מדוע לא הביאה הגמ' הפסוק בפרשת ראה "ובשלת ואכלת" דמדובר על הפסח והוא צלי, וכן משמע בתוס' סנהדרין ד"ד ע"א ד"ה דרך בישול (עי' בכ"ז שו"ת ערוגת הבושם יור"ד סימן פ"ב אות ד' שו"ת דברי מלכיאל ח"ב חיור"ד סימן מ"ד שו"ת תירוש ויצהר תפארת בנים סימן י' שו"ת חלקת יואב יור"ד סימן י"ב שו"ת חתם סופר יור"ד סימן צ"ז שו"ת מטה ראובן (קלין) סימן קע"א שו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קפ"ח אמרי בינה דיני בשר בחלב סימן מ' שו"ת חלקת יעקב ח"א סימן פ"ו ובשו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן נ"ח).

עורך ספרים/מאמרים
תורניים – ניסיון רב
פנוי להצעות
050-4150630